

Paolo Pasimeni

Koronavirus a starý konsensus

Kdyby, jak hra vrcholí, (...) na scéně někdo udělal do nebe z papíru malou díрку (...), Orestovy oči by zamířily přímo k ní. Z té dírky by pak jevišťe zaplavily všemožné zlé vlivy a Oresta by najednou přepadla bezmoc. Jinými slovy, Orestes by se stal Hamletem. To je celý rozdíl mezi antickou a moderní tragédií, pane Meisi, věřte mi, díra v papírovém nebi!

Luigi Pirandello, *lfu Mattia Pascal*, 1904 (*Nebožtik Mattia Pascal*, Praha 1971 aj.)

Měnová politika slouží jen ke krátkodobé stabilizaci a fiskální politika pouze k vyrovnávání rozpočtů, platilo dlouho jako téměř nezpochybňovaný konsensus o makroekonomických politikách. K této myšlence se hlásil i levý střed. S klesajícími investicemi do zdravotní infrastruktury začal v sociálních standardech závod ke dnu. Po koronavirové krizi za jeho následky zaplatíme. Co je však důležitější, rodící se hospodářská krize rozbila dřívější konsensus na kusy. Fiskální politika bude potřeba k podpoře ekonomiky, měnová politika bude co možná nejexpanzivnější a bude trhy spíš zklidňovat než zastrášovat. Levý střed si musí uvědomit, že se obrátit vítr.

Pandemie koronaviru je daleko smrtelnější, než jsme čekali. První obětí jsou lidé: počty zemřelých stoupají do čísel, která by byla ve vyspělých zemích ještě před několika měsíci nemyslitelná. Druhou obětí je ekonomika: strašná kombinace nabídkových a poptávkových šoků ji uvrhne do recese alespoň tak hluboké, jako byla ta Velká v minulém desetiletí. Třetí obětí jsou pak myšlenky. Celá řada hluboce zakořeněných přesvědčení, na kterých stojí konsensus o makroekonomických politikách, se rozpadá na kusy. V papírovém nebi dřívějšího konsensu se trhá díra - děje se něco zásadnějšího než velká reakce na krizi.

Během více než třiceti let fungoval svět podle kvazi-jednomyslného konsensu o makroekonomických politikách; konsensu stále více napadaného důkazy, ale pořád hluboce zakotveného ve většině institucí a politických stran. Měnová politika byla užitečná pouze ke krátkodobé stabilizaci, ale z dlouhodobého hlediska byla bez efektu. Fiskální politika byla pouze nástrojem vyvážení roz-

počtů, protože z ní neplynul žádný pozitivní strukturální výsledek. Naopak, v závislosti na rozšířené víře ve slavnou ricardiánskou ekvivalenci mohla způsobit újmu skrz vytlačování soukromých investic a očekávání vyšších daní. Strukturální reformy byly jedinou schůdnou cestou, která mohla ekonomiku skutečně posílit, a to prostřednictvím celé řady opatření, což nakonec vedlo k postupnému snižování podílu příjmu práce, nikoliv kapitálu. Globalizace ve formě volného obchodu, a hlavně toků volného kapitálu byla jediným osudem světa, jedinou cestou pokroku a rozvoje.

Včasná varování a špatná řešení

Na začátku tisíciletí varoval Joseph Stiglitz před falešným mýtem globalizace, který vyžaduje náhlou finanční a obchodní otevřenost rozvojových ekonomik, a vysvětlil, že aby vlády uspěly, musejí nejprve chránit občany a jejich podniky před dravostí volného kapitálu a obchodních toků a otevřít se postupně v těch sektorech, kde mohou být konkurenceschopné. V opačném případě povede nerovnoměrné rozdělení nákladů na globalizaci k rostoucí nespokojenosti, jak už Christoph Lakner a Branko Milanovic ukázali na slavném „sloním grafu“ (zachycujícím, k jakému pohybu příjmů docházelo v jakých příjmových percentilech - pozn. red.).

Tuto radu levice bohužel ignorovala, zejména v Evropě, kde většina vlád musela přizpůsobit své hospodářské politiky realitě vznikajícího, neúplného a bezprecedentního projektu měnového sjednocení. Italský ekonom a bankéř Tommaso Padoa-Schioppa vysvětlil (*Corriere della Sera*, 23. 8. 2003) lépe než kdokoli jiný, co to znamenalo pro zúčastněné země:

Velký program strukturálních reforem v kontinentální Evropě musí zahrnout důchody, zdraví, trh práce, vzdělávání (...), musí se řídit jedním klíčovým principem: oslabením ochrany. Před sto padesáti lety byla práce nutností, dobré zdraví bylo darem od Boha a péče o staré byla aktem lítosti... (V Německu, Francii a Itálii) potřebuje sociální model odvážné úpravy.

Závod ke dnu

V sociálních standardech začal závod ke dnu. Vítězem se stala německá sociálně demokratická vláda Gerharda Schrödera, které se podařilo zavést nejhlubší program reforem trhu práce a snižování mezd v Evropě, a zmrazilo tak náklady na pracovní sílu na více než deset let, čímž nabídla lepší cenu než ostatní členové měnové unie.

Od té doby si osvojili sociální demokrate další evropských zemí stejný projekt v souladu s takzvaným Washingtonským konsensem, neustále se snažili vnucovat strukturální reformy svému odporujícímu elektorátu a řídili se proslulým: *Všichni víme, co máme dělat, ale nevíme, jak zajistit, že nás pak znovu zvolí*, což jako dilema zformuloval lucemburský premiér a předseda Euroskupiny Jean-Claude Juncker v roce 2007. Neexistovala žádná alternativa ani úsilí nějakou najít. Velká recese zpochybnila takový konsensus a vyvolala tak důležitý posun, který vedl k makroekonomickým politikám zaměřeným na posílení celkové poptávky, a nikoliv jen nabídky. Jedna oblast světa bohužel zůstala intelektuálně izolovaná a usilovala o krátkozraký a kontraproduktivní program hlubokých strukturálních reforem, tvrdé fiskální konsolidace a zpožděného uvolňování měn. Byla to eurozóna.

Selhání rozumu

Svět se změnil: poprvé od druhé světové války to byl právě extrémní scénář dlouhodobé deflace, který měl John Maynard Keynes na mysli, když předkládal své řešení. Rozsáhlý kolaps celkové poptávky vytvořil obrovský rozdíl mezi tím, co ekonomiky dokázaly produkovat a co si drtivá většina lidí mohla se svými příjmy dovolit. K této situaci přispělo několik faktorů, od nerovného rozdělení příjmů přes trvalé zaměření na zvyšování

produkční kapacity prostřednictvím extrémních politik na straně nabídky až po merkantilistický přístup některých z hlavních světových hráčů.

Ať už je to jakkoli, kontinentální Evropa ignorovala signály, že se něco změnilo, a nadále se držela návodu, který navrhl Padoa-Schioppa, až do neskutečného okamžiku, kdy se socialistický francouzský prezident přihlásil k Sayově zákonu trhů. Uprostřed keynesiánského světa, utlumené poptávky a obrovské deflace, kdy byl revidován celý globální makroekonomický konsensus, François Hollande tvrdil, že je *načase posílit nabídku, protože nabídka vytváří svou vlastní poptávku*. To bylo pravděpodobně vyvrcholení a nejzjevnější důkaz rozumového selhání levice v kontinentální Evropě.

Pozdější italské středo-levicové vlády se zároveň dlouhodobě snažily obětovat sociální stát fetiši fiskální konsolidace. Ani čtvrt století trvalého primárního fiskálního přebytku a škrty všech možných druhů investic až do takové míry, že veřejné investice za poslední desetiletí ani nedokázaly kompenzovat znehodnocení základního kapitálu, nestačily na to, aby se země vrátila na slušnou a udržitelnou cestu k růstu.

Ale kyvadlo historie se zhouplo zpět. Líde a lídři začali požadovat národní ochranu spíš než „reflexivní globalismus“. Bylo jen otázkou času, než si prodloužená deflace vybere svou daň ve formě centrálních bank žebrajících o růst mezd a expanzivnější fiskální politiky. Celý svět se zabýval masivními fiskálními stimuly a agresivními měnovými a strukturálními politikami, jejichž cílem bylo odvrátit snižování podílu práce na vytvořeném důchodu. Tedy téměř celý svět, protože kontinentální Evropa zůstala lapená v Maastrichtské smlouvě.

Nic není zadarmo

Nejhorší zdravotní krize od druhé světové války zanechá hluboké šrámy na lidech, na ekonomice, ale především na intelektuálních mýtech, na kterých stojí Evropská unie. Otázkou je, zda EU najde protilátky a ze své nemoci se uzdraví, znovu vybuduje své intelektuální základy a promění se k lepšímu.

Co si budeme nalhávat. Je příliš pozdě někoho přesvědčovat, že *další globalizace*

je možná, taková, která bude třeba dobrá a progresivní. Levý střed se o to neoblomně snažil. Je pozdě se omlouvat a slibovat, že odtě už bude všechno v pořádku. Mnoho lidí v Evropě umírá a mnoho jich ještě v dalších týdnech zemře, protože systémy zdravotní péče byly posledních dvacet let podfinancované; protože v nemocnicích je nedostatek lůžek a tenké jsou i zásoby zdravotních pomůcek, dezinfekce a dalších zdravotnických prostředků jako ventilátory. Všechno jsou to druhy výloh, které konsensus o fiskálních politikách zakázal jako škodlivé pro růst.

Podle zdravotnických statistik OECD mají dnes Itálie a Španělsko méně lůžek na obyvatele než Čína; Francie a Německo méně než Korea nebo Japonsko. Až bude celkový počet obětí pandemie v Evropě vyšší než v Asii, budeme se nad tím asi muset zamyslet. Nic není zadarmo a tvrdohlavé lpění na špatných a zastaralých makroekonomických mýtech přinese svou daň, která se bude vyměřovat ve zbytečných ztrátách na životech.

Konec éry

Během několika dní útoku koronaviru se starý konsensus rozpadl na kusy. Fiskální politika je náhle nezbytná k podpoře hospodářství, a aby zamezila trvalým jizvám na produkční kapacitě, a to až tak, že byl pozastaven Pakt stability a růstu EU, a země budou čelit nebývalým fiskálním deficitům. Ve Spojených státech budou platit přímo lidem. Měnová politika bude co nejexpanzivnější a co nejvíce nekonvenční, až dosáhne limitů měnového financování (a pravděpodobně je i překročí), a rozdělení fiskální a měnové sféry se bude postupně vytrácet. Strukturální reformy přestávají být klíčem k ekonomickému růstu a přenechávají místo staré, ale dobře známé přímé podpoře příjmů lidí a podniků. A to vše trhy spíš uklidňuje, než děsí.

Co si mají lidé myslet o dřívějším konsensu? O „nutných obětech“, které nepřinesly slíbené výsledky? Co si mají myslet o těch, co tvrdili, že není žádná alternativa? Neexistovala přeci jenom? A proč byla skrytá?

Jako moderní tragédie trhá pandemie papírové nebe předešlého zastaralého konsensu a mnozí nejspíš pocítí podobnou bezmoc jako Pirandellův Orestes.

Před třiceti lety ujel levému středu vlak globalizace a neoliberální revoluce. Od té doby se ho všemožně snaží dohnat. A teď, když se kyvadlo historie zhouplo zpět, mu možná ujede vlak další. Ten, co jede opačným směrem.

Text vyšel původně v internetovém vydání časopisu The Progressive Post 24. března 2020

(www.progressivepost.eu),

vychází se souhlasem redakce a za podpory

Masarykovy demokratické akademie

(www.masarykovaakademie.cz).

Z anglického originálu

přeložila Barbora Bulantová.

Paolo Pasimeni

je makroekonom, expert na hospodářskou

a měnovou unii

a analýzy pracovního trhu,

výzkumný pracovník

Institutu evropských studií

vlámské Svobodné

univerzity v Bruselu

(IES-VUB).

